

**QARSHI DAVLAT
TEXNIKA UNIVERSITETI**

INNOVATIONS IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY

Electronic Scientific and Practical Journal

2025 / 4

@QMI_Instituti

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225 - uy

www.kstu.uz
www.ojs.qmii.uz

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

3-jild
4-son
sentabr, 2025

September 2025
Volume 3
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

THE INNOVATION ECONOMY
Electronic Scientific and Practical
Journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.qmii.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi o'rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qarshi davlat texnika universiteti

Mas'ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Qarshi davlat texnika universiteti

Texnik muharrir:

F.F.Haqqulov, PhD

Qarshi davlat texnika universiteti

**Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda
jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.**

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko'chasi 225-uy

Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@qmii.uz

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Овчиников Виктор Николаевич – i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Солодовников Сергей Юревич – i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Сидоров Виктор Александрович - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Шевченко Игорь Викторович - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullayevich - i.f.d., professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Samandarzoda Iskandar Hakim - i.f.d., i.f.d., professor (SH.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Гибадуллин Артур Артурович Национальный исследовательский университет Московский энергетический институт

Войнаш Сергей Александрович Казанский приволжский (федеральный) университет

Пуляева Валентина Николаевна Финансовый университет при Правительстве РФ

Морковкин Дмитрий Евгеньевич Финансовый университет при Правительстве РФ

Садриддинов Манучехр Исмолиддинович Международный университет туризма и предпринимательства Таджикистана, Душанбе

Перская Виктория Вадимовна директор Института исследований международных экономических отношений, Финансовый университет при Правительстве РФ

Молчанов Игорь Николаевич Профессор экономического факультета. Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова

Басова Мария Михайловна Заместитель декана факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Чупин Александр Леонидович Заместитель декана экономического факультета Российский университет дружбы народов имени П.Лумумбы

Незаймакин Валерий Николаевич Профессор кафедры финансов и кредита Российский государственный гуманитарный университет

Никонорова Алла Владимировна Доцент кафедры экономической теории Финансовый университет при Правительстве РФ

Дмитриева Ольга Александровна Доцент кафедры налогов и налогового администрирования факультета налогов, аудита и бизнес-анализа Финансовый университет при Правительстве РФ

Швец Юрий Юрьевич Лаборатория управления инновациями, Институт проблем управления Российской академии наук

Колосова Елена Валерьевна Лаборатория управления инновациями, Российский экономический университет имени Г.В. Плеханова

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Bozorov Orifjon Shodiyevich – t.f.n., dotsent

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Vaxabov Abduraxim Vasikovich – i.f.d., professor

Hakimov Obidjon Arzikulovich – i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich- i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna- i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna-i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg'unovich -i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazliddin Baxadirovich- i.f.n., dotsent

Xo'jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi,iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

September 2025

Volume 3

Number 4

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ojs.qmii.uz

Transformatsiya jarayonida bank aktivlari samaradorligini oshirish usullari

Sharipova Dilfuza Jumaniozovna

Методы повышения эффективности банковских активов в процессе трансформации

Шарипова Дилфуза Джуманиязовна

Methods of increasing the efficiency of bank assets in the process of transformation

Sharipova Dilfuza Jumaniyazovna

Received: August 14, 2025 Revised: August 17, 2025 ■ Accepted: August 19, 2025 ■ Published Online: September 1, 2025

- **Annotatsiya:** Ushbu maqolada transformatsiya jarayonida bank aktivlari samaradorligini oshirishning nazariy va uslubiy asoslari hamda uni rivojlantirish orqali milliy iqtisodiyotimizda tijorat banklarining faoliyatini jadallashtirish yo'llari yuzasidan fikr-mulohazalar bayon etilgan. Xususan, moliyaviy sektorni izchil isloh qilish davomida qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda va natijada ilg'or bank biznesini yuritish hamda ushbu sektorda raqobat muhitini kuchaytirish uchun zarur huquqiy shart-sharoitlar yaratilmoqda. Shuningdek, mamlakatimizda bank aktivlari samaradorligini oshirishning istiqbollardagi mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha muallif yondashuvlari va takliflari keltirilgan.
- **Kalit so'zlar:** Tijorat banklari, raqamli transformatsiya, innovatsion bank, bank mahsulotlari, boshqaruv tuzilmasi, bank strategiyasi, aktivlar, bank aktivlari, bank passivlari, marja, kredit, depozit, foizli, foizsiz daromad va xarajatlar.
- **Аннотация:** в данной статье изложены теоретические и методологические основы повышения эффективности банковских активов в процессе трансформации и пути ускорения деятельности коммерческих банков в нашей национальной экономике посредством ее развития. В частности, в ходе последовательного реформирования финансового сектора реализуется ряд мер, в результате которых создаются необходимые правовые условия для ведения передового банковского бизнеса и усиления конкурентной среды в этом секторе. Приведены также существующие проблемы перспектив повышения эффективности банковских активов в нашей стране, а также авторские подходы и предложения по их преодолению.
- **Ключевые слова:** коммерческие банки, цифровая трансформация, инновационный банкинг, банковские продукты, структура управления, банковская стратегия, активы, банковские активы, банковские обязательства, маржа, кредит, депозит, проценты, беспроцентные доходы и расходы.
- **Abstract:** this article outlines the theoretical and methodological foundations for improving the efficiency of banking assets in the process of transformation and ways to accelerate the activities of commercial banks in our national economy through its development. In particular, during the consistent reform of the financial sector, a number of measures are being implemented, as a result of which the necessary legal conditions are being created

for conducting an advanced banking business and strengthening the competitive environment in this sector. The paper also presents the existing problems of prospects for improving the efficiency of banking assets in our country, as well as the author's approaches and proposals to overcome them.

- **Keywords:** commercial banks, digital transformation, innovative banking, banking products, management structure, banking strategy, assets, banking assets, banking liabilities, margin, loan, deposit, interest, interest-free income and expenses.

KIRISH

Bugungi kunda, jahonning yetakchi ilmiy markazlari va oliy ta'lim muassasalari tomonidan globallashuv sharoitida xalqaro miqyosda bank tizimining amal qilish mexanizmlari, xalqaro bank aktivlarining shakllanish va taqsimlanish tamoyillarini tadqiq etish kabi ilmiy tendensiyalar faollashmoqda. Jahon banklari aktivlari shakllanishidagi ayrim nomutanosibliklar xalqaro miqyosda banklar tarmog'ining inqirozga yuz tutishi, xalqaro iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlarining pasayishi xavfini oshiradi. Shu bois xorijiy banklar va xalqaro moliya institutlari raqamli bank konsepsiyasini yo'lga qo'yish, aktivlarni maqbul sohalarga joylashtirishning ilg'or innovatsion texnologiyalarga asoslangan usullarini rivojlantirish, aktivlarni himoyalashning mukammal tizimlarini joriy etish, bank tavakkalchiliklarini baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish kabi jihatlariga alohida e'tibor qaratmoqda.

Mamlakat bank tizimini isloh qilish strategiyasida "... kredit portfeli va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatini yaxshilash, kreditlash hajmlarining mo'tadil o'sishiga amal qilish, muvozanatlashgan makroiqtisodiy siyosat yuritish, korporativ boshqaruvni takomillashtirish va xalqaro amaliy tajribaga ega bo'lgan menejerlarni jalb qilish, moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash uchun texnologik yechimlarni tatbiq etish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash" ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilab berilgan.[1]

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish omillariga ilmiy-uslubiy yagona yondashuv mavjud emas. Ayniqsa, tijorat banklari aktivlari sifatini intensiv oshirishning amaliy va uslubiy muammolari, sog'lom bank aktivlari portfeli shakllanishining muhim mezonlari va tamoyillari tadqiqi, tijorat banklari tizimida innovatsion dasturiy ta'minot va maxsus platformalar xizmatlaridan samarali foydalanish mexanizmlari hamda tijorat banklari aktivlarini himoyalashda risklarni boshqarishning amaliy va uslubiy muammolari chuqur o'rganilmagan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bugungi kunda rivojlangan davlatlar bank tizimida ko'plab moliyaviy xizmatlarning ortib borishi masofadan bank

xizmati ko'rsatish ahamiyatini yanada oshirdi, natijada butun dunyo bo'ylab yirik banklar tomonidan bank xizmatlarining turli xil variantlari onlayn rejimda taqdim etilmoqda. Shuningdek, so'nggi yillarda moliyaviy xizmatlarni yetkazib berish va iste'mol qilish borasida shuningdek, texnologik rivojlanish natijasida biznes, bank va moliya tizimi muhitida katta o'zgarishlar ro'y bermoqda. Bank xizmatlar bozorida ham internet va mobil texnologiyalarni qo'llash hamda ulardan foydalanish banklarning xizmat ko'rsatish tarixida misli ko'rilmagan o'zgarishlarga olib kelmoqda. Ko'p sonli elektron kanallar orqali elektron bank xizmatlarini rivojlantirish mijozlarga qo'shimcha qulayliklar taqdim etish imkonini berdi.

Transformatsiya jarayonida bank aktivlari samaradorligini oshirishning nazariy va uslubiy asoslari yuzasidan mahalliy hamda xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Xususan, A.I.Jukov bank xizmatlariga quyidagicha ta'rif beradi: «Tijorat banklari xizmatlari – bank foydasiga ma'lum bir haq olish evaziga, mijozning talabiga binoan bank operatsiyalarini bajarish».[2] Bugungi kun bank sohasining rivojlanish tendensiyasi xizmatlarni elektron tarzda yuritishga o'tishdir. Bu borada ilk fundamental tadqiqot Xalqaro hisob-kitoblar banki qoshida 1974 yili tashkil etilgan Bank nazorati bo'yicha Bazal qo'mitasi tomonidan o'tkazildi. Mazkur qo'mita tomonidan elektron bank xizmatlari bo'yicha ishchi guruh tashkil kilindi. Bank nazoratchilari uchun xalqaro elektron bank ishi masalalari «Cross-Border Electronic Banking Issues for Bank Supervisors» (2000 y.) ma'ruzalari ushbu guruh faoliyatining natijasiga aylandi. [3] Mazkur muammoning turli jihatlariga Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va O'nlik guruhining (G10) tadqiqotlarida xam sezilarli darajada e'tibor qaratilgan. [4] Axborot-kommunikatsion texnologiyalarni (AKT) bank faoliyatiga joriy etish va ularning iqtisodiyotda qo'llanilishini kengaytirish mamlakatning iqtisodiy o'sishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hozirda iqtisodiyotda AKTdan foydalanishni kamaytirish aholi jon boshiga hisoblangan daromad va samaradorlikka salbiy ta'sir qiladi. [5]

Shu o'rinda, «bank hisobvarag'iga masofadan xizmat ko'rsatish» yoki «masofaviy bank xizmatlari» tushunchalarining mohiyatiga e'tibor qaratsak.

Masofaviy bank xizmatlarining rivojlanishida raqamli texnologiyalarning ta'siri asosiy omil bo'lmoqda. Dastlab,

70-yillarda banklar aloqa kanallari sifatida bankomatlarni jori qilgan, keyinroq 1980 yillarda telefon aloqasi, 1990 yillarda internet-banking, 1990-2000 yillar mobaynida mobil-banking xizmati bilan bank texnologiyalari o'zgarib bormoqda. [6] 2000 yildan turli xildagi smartfonlar vujudga keldi, ular orqali bankka ulanish kanallari rivojlana boshladi. Masofaviy bank xizmatlarining turlari ortib bordi, ulardan millionlab bank mijozlari foydalana boshladi. Hozirgi kunda ham bank xizmatlari innovatsion bank texnologiyalari imkoniyatlaridan unumli foydalanish evaziga takomillashib bormoqda.

Rus iqtisodchi olimi V.K.Spilnichenkoning fikricha, masofaviy bank xizmatlari informatsion xizmatlarning majmui va mijozning hisobvarag'i bo'yicha operatsiyalarni bankka tashrif buyurmasdan bajarishdir. Masofaviy bank xizmatlari telekommunikatsiya tizimi orqali mijozning bank ma'lumotlar bazasiga murojaati bilan izohlanadi. [7]

O'z navbatida, sarroflik idoralari ushbu to'plangan pul mablag'larini boshqa shaxslarga qarzga berish va olish amaliyotlarini ham boshlashdi. Asta-sekin turli xildagi ssudalarni berish va pul mablag'larini jalb qilish hisobidan sarroflik ishi kengayib, kreditlar beruvchi, omonatlarni qabul qiluvchi va hisob-kitob operatsiyalarini amalga oshiruvchi banklar paydo bo'la boshladi. Moliyaviy munosabatlarning bu tartibda rivojlanishi hozirgi banklarning aktiv amaliyotlarini shakllanishiga asos soldi. [8]

Umuman olganda, moliyaviy munosabatlarning dastlabki ishtirokchilari yirik miqdordagi pul mablag'larini to'plash va ularning harakatsiz turishi samarasiz ekanligini tushunib yetgan holda mablag'larni boshqalarga ma'lum foiz evaziga qarzga berish orqali yuqori foyda olishga harakat qilishdi. Shu orqali banklarning aktiv amaliyotlarning asosiy unsuri hisoblangan kredit munosabatlariga faol kirishishi ro'y berdi. Kredit munosabatlarini takomillashishi pul mablag'laridan samarali foydalanish mumkinligini isbotlab berdi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolani tayyorlashda me'yoriy-huquqiy xujjatlar, foydalanilgan adabiyotlar va internet ma'lumotlari rasmiyligi, undagi iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlarining qiyosiy va tanqidiy tahlil qilingan. Mavzuni o'rganish davomida umumiy iqtisodiy usullar bilan bir qatorda tizimli tahlil, umumlashtirish, abstrakt-mantiqiy fikrlash, statistik usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston bank qonunchiligida "tijorat banklari aktivlari

– kredit, mikroqarz, overdraft, lizing, faktoring, qimmatli qog'ozlar, investitsiyalar, boshqa banklardagi mablag'lar, hisoblangan foizsiz daromadlar, bankning boshqa xususiy mulklari, bo'lib-bo'lib to'lash shaklida sotilgan mulklar, balansdan tashqari moddalar (chaqirib olinmaydigan kredit majburiyatlari, foydalanilmagan kredit liniyalari, akkreditivlar, kafolatlar) hamda hisoblangan foizlardan tashqari boshqa barcha talablarni o'z ichiga oladi", deb qayd etiladi. [9] Aktivlarning bilan bog'liq munosabatlarning amal qilishi aktiv amaliyotlar (operatsiyalar)ni yuzaga keltiradi.

Mamlakatimiz bank tizimi so'ngi yillarda milliy iqtisodiyot ravnaqini belgilovchi asosiy mexanizmga aylanib borayotganligi zamonaviy bank mahsulotlari qatorida aktiv amaliyotlarning sifat darajasini oshirishni taqozo etmoqda. Bunday sharoitda tijorat banklari moliyaviy holatini yaxshilashning asosiy omillari qatorida samarador, sog'lom bank aktivlari portfelini shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Fikrimizcha, bank aktivlari samaradorligini oshirib borish faqatgina bank tizimining emas, balki butun iqtisodiyotni rivojlantirish doirasidagi masaladir. Tijorat banklarida aktivlar samaradorligining pasayib ketishi quyidagilarni yuzaga keltiradi:

- vakillik hisob raqamlarida resurslar yetishmovchiligi;
- bankning moliya bozorida tutgan mavqeining pasayib ketishi;
- mijozlarda bankka nisbatan ishonchsizlik hamda norozilikning kuchayishi va h.k.

Banklarda aktivlarning qadrsizlanish darajasini ortib borishi iqtisodiyotning turli sohalarida ishlab chiqarish sur'atlarining pasayishiga, bu esa, o'z navbatida, ishsizlikni o'sishiga olib keladi. Bundan tashqari, jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi oqibatlarini ko'rsatishicha, banklar amaliyotidagi iqtisodiy tanglikning salbiy ta'sirlari muayyan davlat yoki hudud bilan cheklanmasdan, balki butun jahon iqtisodiyotida og'ir muammolarni yuzaga keltirmoqda.

Tijorat banklarida aktiv amaliyotlar samaradorligini ta'minlash doimo dolzarb ahamiyat kasb etib keladi. Bunga sabab bank aktivlarini samaradorligini baholash masalasi bank ta'sir doirasidan tashqari yondashuvni ham talab qiladi. O'z navbatida, bank aktivlari samaradorligini ta'minlashning kompleks tabiati uning uslubiy asoslarini amal qilishida ifodalanadi.

Yiqorida keltirilgan 1-jadvalda tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarning maqsadlariga e'tibor qaratsak quyidagilarga guvoh bo'lamiz. Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi yildan-yilga sezilarli darajada oshgan bo'lib, ularning maqsadlar bo'yicha taqsimoti O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omillarni aks ettiradi. 2020 yilda jami ajratilgan kreditlar hajmi 127 207,5 milliard so'mni tashkil etgan.

1-jadval

Tijorat banklari tomonidan tarmoqlar bo'yicha ajratilgan kreditlar, [9] mlrd so'mda

Sana	Jami	shundan:						
		Sanoat	Qishloq xo'jaligi	Qurilish	Savdo va umumiy ovqatlanish	Transport va aloqa	Jismoniy shaxslar	Boshqalar
2020	127207,5	41 603,00	18 772,20	4 939,50	18 262,10	4 366,40	28 466,60	10 797,80
2021	166673,5	51 335,60	21 133,20	6 745,40	26 849,60	6 309,60	40 520,90	13 779,30
2022	203126,6	60 198,70	15 963,90	7 828,50	30 303,70	7 217,80	65 288,50	16 325,50
2023	251401,5	66 913,90	14 602,50	6 826,80	30 511,10	9 594,30	100234,8	22 718,10
10/1/2024	200088,5	51 283,20	13 950,30	5 117,30	26 809,70	4 515,90	73 141,00	25 271,10

Asosiy vositalar sotib olish uchun ajratilgan kreditlar 39 009,8 milliard so'mni tashkil etgan bo'lib, bu investitsiyalarni qo'llab- quvvatlashga qaratilgan strategiyani ko'rsatadi. Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun ajratilgan kreditlar hajmi 43 797,0 milliard so'mga yetgan.

Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarning maqsadlariga e'tibor qaratsak quyidagilarga guvoh bo'lamiz

(2-jadval). Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar hajmi yildan-yilga sezilarli darajada oshgan bo'lib, ularning maqsadlar bo'yicha taqsimoti O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim omillarni aks ettiradi. 2020 yilda jami ajratilgan kreditlar hajmi 127 207,5 milliard so'mni tashkil etgan.

2-jadval

Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarning maqsadlar bo'yicha tahlili, [9] mlrd so'mda

Yillar	Jami kreditlar	shundan:				
		Asosiy vositalar sotib olish uchun	Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun	Yuridik shaxslarga yangi qurilish va rekonstruksiya uchun	Aholiga uy-joy qurish va sotib olish uchun	Boshqa maqsadlar
2020 yil	127 207,50	39 009,80	43 797,00	10 462,20	9 163,50	24 775,00
2021 yil	166 673,50	43 447,80	63 319,80	12 637,90	9 787,60	37 480,40
2022 yil	203 126,60	44 087,40	75 663,40	12 131,20	14 307,00	56 937,60
2023 yil	251 401,50	47 784,90	80 015,20	5 461,60	16 088,40	102 051,40
10/1/2024	200 088,50	22 555,70	85 951,90	4 751,60	11 720,40	75 108,80

Asosiy vositalar sotib olish uchun ajratilgan kreditlar 39 009,8 milliard so'mni tashkil etgan bo'lib, bu investitsiyalarni qo'llab- quvvatlashga qaratilgan strategiyani ko'rsatadi. Aylanma mablag'larni to'ldirish uchun ajratilgan kreditlar hajmi 43 797,0 milliard so'mga yetgan.

So'nggi yillarda kreditlari bozori hajmi tezo'smoqda. Jumladan, mazkur bozor 2023 yildagi 14152,54 milliard dollardan 2024 yilda 16442,29 milliard dollargacha o'sdi hamda yillik o'sish sur'ati 16,2 foizni qayd etdi. Korxonalarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirish, ishlab chiqarishni kengaytirish va raqobatbardoshligini oshirish bu jarayonning asosiy maqsadlari hisoblanadi. Bugungi kunda ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun korxonalarga moslashuvchan va past foizli kredit resurslari zarur. Mazkur jarayonda kreditlash jarayonining shaffofligi va tezkorligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali onlayn kreditlash tizimini rivojlantirish lozim. Ta'sirchan korporativ kreditlash amaliyoti yangi ish o'rinlari yaratish, mahalliy bozorni qo'llab- quvvatlash va eksport salohiyatini oshirish uchun zamin yaratadi. Shu sababli korporativ kreditlash amaliyotini takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbekiston banklarida aktiv operatsiyalarning yuqori ulushini tash etuvchi kreditlash amaliyotini takomillashtirish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Prezidentimiz Sh.Mirziyoev tomonidan "2024 yil yakuni bilan ajratilgan jami kreditlar 275 trillion so'mni tashkil qiladi. 2025 yilda bu 300 trillion so'mdan oshishi hisob-kitob qilingan. Ayniqsa, kichik biznesga beriladigan kreditlar ulushi hozirgi 28 foizdan 40 foizga oshirilib, 120 trillion so'mga yetkaziladi", deya qayd etilgan. Biroq mazkur sohada bir qator hal qilinishi lozim muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, mahalliy kredit bozorida raqobatning yetarlicha ta'minlanmaganligi, kredit bozorida xorijiy ishtirokchilar ulushining pastligi, korporativ kreditlar bo'yicha o'rtacha foiz stavkalarining yuqori darajada saqlanib qolayotganligi, tijorat banklari tomonidan korporativ tuzilmalarni moliyalashtirishda barcha soha vakillari qamrab olinmaganligi, bank sohasida davlat aralashuvining yuqori darajada saqlanib qolayotganligi, korporativ kredit mahsulotlarini olish bo'yicha yuqori qoidalar va talablarning mavjudligi, korporativ kreditlash amaliyotida muammoli kreditlar ulushining yuqoriligi kabilarni ta'kidlash joiz.

Tijorat banklarida aktivlar samaradorligini ta'minlash murakkab jarayon bo'lib, bir qator aniq talablarga tayanishni talab etadi. Ular huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy va malakaviy talablarni o'z ichiga oladi.

Huquqiy talablar bank ichki siyosatlarida aktivlar sifatini oshirib borish mexanizmini mukammal belgilanishi, bank

aktivlari samaradorligini nazorat qilishning huquqiy asoslarini takomillashtirib borishni taqozo etadi.

Tashkiliy talablar esa tijorat banklarida aktivlarni samarali joylashtirishga javobgar tuzilmalarning mavjud bo'lishi, dasturiy tizimlar va ma'lumotlar bazasining mustahkamligini ifodalaydi.

Iqtisodiy talablar aktivlar sifatini tasniflash va kompleks tahlil qilish tizimini mukammaligi, aktivlarni diversifikatsiyalash tamoyillariga to'liq amal qilinishi, aktivlar sifati bo'yicha tizimli monitoringni yo'lga qo'yilganligi kabilarni belgilanadi.

Malakaviy talablar aktivlar tavakkalchiligini aniq baholanishi, aktivlarni joylashtirish jarayonida hujjatlashtirishning to'g'riligi, xodimlarning malakaviy tayyorgarligini uzluksiz oshirib borish zarurligini anglatadi.

Tijorat banklarida kreditlash tizimi bo'yicha tuziladigan hisobotlar aktivlar samaradorligining mavjud holati to'g'risidagi batafsil axborotlarni ifodalashi lozim.

Tijorat banklarida korporativ mijozlar uchun joriy qilingan bank krediti mahsulotlari tijorat banklarining asosiy aktiv operatsiyalari sifatida foizli daromadlarning salmoqli qismini olishga xizmat qiladi. Bunda kredit mahsulotlari bo'yicha jozibador takliflar berish tijorat banklari oldidagi muhim ustuvor maqsadlardan biridir. Mazkur jihat o'z navbatida korporativ mijozlarga o'z loyihalariga mos kredit mahsulotlaridan foydalanish imkonini ham beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarida aktivlar portfeli samaradorligi o'zgarishi to'g'risidagi axborotlarni haqqoniy va o'z vaqtida taqdim etish mexanizmining yo'lga qo'yilmaganligi bank Boshqaruvini mavjud muammolarni tezkor bartaraf etish borasida chora-tadbirlar ishlab chiqishiga to'sqinlik qiluvchi omillardan hisoblanadi.

Tijorat banklari aktivlari samaradorligini ta'minlashda aktivlarni joylashtirish borasida tarkibiy tuzilmalar faoliyatiga talablarni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Shu maqsadda banklar oldiga bank Kengashi tomonidan bank Boshqaruvi raisi va a'zolari, ichki audit bo'limi rahbarlarining bank aktivlari, kredit va investitsiya portfelli, daromadlilik va likvidlilik ko'rsatkichlari holati bo'yicha hisobotlarini muntazam ravishda har chorakda ko'rib chiqish va ta'sirchan choralar belgilab amalga oshirish amaliyotidan keng foydalanish vazifasi qo'yildi. Bundan tashqari, aktivlarni diversifikatsiya qilish, kredit portfelini yaxshilash, tavakkalchiliklarni samarali boshqarishni nazorat qilish maqsadida har bir bankda bevosita bank Kengashiga bo'ysunuvchi Tavakkalchiliklarni nazorat qilish Qo'mitalari tashkil etildi. Tijorat banklarida aktivlar samaradorligini oshirishning iqtisodiy masalalari bank aktivlarini maqbul

joylashtirish va doimiy monitoringini amalga oshirish jarayoniga qat'iy talablarni belgilashni nazarda tutadi.

Milliy iqtisodiyotni moliyalashtirishda kredit bozori ishtiroki O'zbekistonda haqiqatda yuqori. Moliya bozorining muhim tarkibiy qismi hisoblangan fond bozori yetarli darajada rivojlanmagan sharoitda kreditga talab nisbatan yuqori. Lekin amalda sof bozor prinsiplari asosidagi kreditlar foiz stavkalari keskin yuqoriligi o'z- o'zidan ma'lum darajada talabni pasaytirayotgan omil sifatida ham namoyon bo'layotganligi xususida shu o'rinda to'xtalib o'tishimizga to'g'ri keladi. Oxirgi yillarda jismoniy shaxslar qarz yuki ham nisbatan o'sish tendensiyasiga egaligi sharoitida biznes subyektlarining kredit munosabatlariga faol kirishayotganligi ham ayon haqiqat. Bunda yirik aksiyadorlik kompaniyalari, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar, xususiy korxonalar, xorijiy korxonalar, qo'shma korxonalar, oilaviy korxonalar, boshqa kichik va o'rta biznes subyektlari qatori yakka tartibdagi tadbirborlar tomonidan ham bank kreditlariga muntazam talab mavjudligi va muntazam oshib borayotganligi O'zbekistonda yalpi ichki mahsulotning ham doimiy yuqori sur'atlarda oshishini ta'minlamoqda. Bank kreditlari bozorida tijorat banklari biznesni moliyalashtirish orqali o'zlarining aktiv operatsiyalarini amalga oshirishadi. Amalga oshirilayotgan kredit operatsiyalari natijasida tijorat banklari daromadliligi ham ta'minlanmoqda. Boshqa tomondan davlat dasturlari doirasida biznesni kreditlash natijasi o'laroq, kredit mablag'laridan samarali foydalanilmaslik natijasida muammoli kreditlarning ham ortishi kuzatilmoqda.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Sharipova Dिल्фуза Jumaniyozovna Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi / Шарипова Дилфуза Джуманиязовна Независимый исследователь Ташкентского государственного экономического университета / Sharipova Dिल्фуза Jumaniyazovna Independent researcher at Tashkent State University of Economics

► Sharipova@gmail.com

■ <https://orcid.org/0009-0007-9247-309X>

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 майдаги ПФ-5992-сон "2020-2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида"ги фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.05.2020 й., 10.06.2022 й., 06/22/152/0507-сон.
- [2]. Жуков А.И., Банковская система России. М.: Проспект, 2009. с. 186.
- [3]. Electronic Banking Group Initiatives and White Papers. - Basel Committee for Banking Supervision. - Basel, October 2000. - 27 p.
- [4]. <http://www.bis.org> - сайти маълумотлари асосида тайёрланган.
- [5]. Ramayah, T., (2005). Course website usage among distance learning business students: the role of prior experience. International Journal of Learning 11, 1507–1517.
- [6]. Devlin, J.F. (1995), «Technology and innovation in retail banking distribution», International Journal of Bank Marketing, Vol. 13 No. 4, pp. 19-25.
- [7]. Спильниченко В.К. Трансформация банковских платежных систем в экономике России // Экономический журнал. 2012. № 2 (26).
- [8]. Ташматов Ш.Х. Ўзбекистонда банк тизимининг шаклланиши ва ривожланиши. Докторлик диссертацияси.-Т.: 2006. (16-бет).
- [9]. «Тижорат банкларида активлар сифатини таснифлаш ва активлар бўйича эҳтимолий йўқотишларни қоплаш учун захиралар шакллантириш ҳамда улардан фойдаланиш тартиби тўғрисида»ги Низом. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2015 йил 14 июлда 2696-сон билан рўйхатга олинган.-Т.: «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», 2015 йил 20 июль, 28-сон.

Ekonometrika va
statistika

Эконометрика и
статистика

Econometrics and
statistics